

NAMAZ ÂYETLERİ BAĞLAMINDA KUR'ÂN-SÜNNET İLİŞKİSİNE DAİR BİR TARTIŞMA

Abdurrahman ENSARİ (*)

Öz

Yüce Allah Hz. Peygamber'e Kur'ân'ı indirmiş, sonra da ona karşı yapması gereken bir takım görevler yüklemiştir. Bu görevlerin başında, Kur'ân'ı insanlara tebliğ etmesi ve ihtiva ettiği hükümleri beyan etmesi yer almaktadır. Çünkü onun tebliği olmadan Allah'ın mesajının insanlara ulaşması mümkün olmadığı gibi, beyanı olmadan da bu mesajın ihtiva ettiği birçok hükmün nasıl uygulanacağını bilmesi mümkün değildir. Bu çalışmada Kur'ân'da namazı emreden âyetlerle namazın kılınış şekli ile ilgili bilgi veren âyetler incelenmiştir. Bununla Sünnet'in beyanı olmadan sadece namaz âyetleriyle yetinilmesi durumunda bu ibadetin tam olarak ifa edilip edilemeyeceği sorusuna cevap aranmıştır. Namaz ibadeti diğer ibadetlere oranla hem Kur'ân'da daha fazla zikredildiğinden hem de Müslümanların günlük hayatında daha yaygın bir şekilde yer aldığından çalışma konusu olarak özellikle namaz âyetleri seçilmiştir. Çalışmada önce namazın kılınış şekli ile ilgili bilginin sınırı ve çerçevesi ortaya konmuş, sonra fıkıh mezheplerince ittifak edilen namaz şeklinin ne olduğu tespit edilmiş, daha sonra namazın Kur'ân'da belirtilen şekli ile fıkıh mezheplerinin ittifak ettiği şekli karşılaştırılarak aradaki fark tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece Kur'ân'da yer almayıp fıkıh mezheplerince namazın bir parçası olduğunda ittifak edilen kısım ortaya konmuştur. Daha sonra da bu kısmın nereden geldiği sorusuna cevap aranmıştır. Yapılan araştırma neticesinde bu kısmın Sünnet'in beyanı ile sabit olduğu anlaşılmıştır. Bu çalışmayla namaz âyetleri örneği üzerinden, Kur'ân'ın anlaşılmasında Sünnet'in gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Sünnet, Namaz, Âyet, İttifak.

*) Bu çalışma, Mardin'de 20-22 Nisan 2018 tarihinde düzenlenen III. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi'nde sözlü olarak sunulan ve tam metni basılan "Kur'an'ın Anlaşılmasında Sünnet'in Gerekliğine Çarpıcı Bir Örnek Olarak Namaz Ayetleri" adlı tebliğin geliştirilerek makale formatına getirilmiş halidir.

**) Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı (e-posta: abdurrahmanensari@hotmail.com), ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2289-8806>

A Discussion on the Relation of the Qur'ân and the Sunnah in the Context of Prayer Verses

Abstract

Allah (swt) sent down the Qur'an to the Prophet and then assigned him a number of tasks to perform over it. The first of these tasks is the announcement of the Qur'an to the people and the declaration of the provisions it contains due to the fact that it is not possible for the message of God to reach people without his declaration, and without the declaration it is not possible to know how many of the provisions contained in this message will be applied. This study examines the verses, ordering the prayer (salât) and the verses, providing information about the manner of prayer in the Qur'ân and seeks for an answer of the question whether the prayer whose manner is based only on the Qur'ân without the Sunnah's declaration is able to be fulfilled properly or not. The prayer verses are chosen as the subject of study because the prayer is mentioned more times in Qur'an and it is more common in daily Muslim life than the other worships. This study initially reveals the limit and frame of the information about the manner of prayer, then determines what type of prayer was agreed by the fiqh sects and later devours to determine the difference by comparing the form of prayer in Qur'an with the type on which the fiqh sects agreed. Thus, it presents the parts of the prayers which are not mentioned in the Qur'ân but they are of parts of the prayer according to the fiqh sects. It, seeks for the question, concerning where this part came from. As a result of the research conducted, it is understood that this part is fixed with the declaration of the Sunnah. Through this study, it is concluded in terms of the sample of prayer verses that the Sunnah is necessary in understanding the Qur'ân.

Keywords: *Tafsir, the Qur'ân, the Sunnah, Prayer, Verse, Agreement.*

Giriş

Yüce Allah kendisine ibadete etmeye davet eden ve ondan başkasına kulluk yapmaktan sakındıran uyarıcı ve müjdeleyici peygamberler göndermiştir.¹ Bu peygamberlere, insanların arasında çıkan sorunları çözebilmeleri için kitaplar indirmiştir.² Son peygamber olan Hz. Muhammed'e de Kur'ân-ı Kerîm'i indirmiştir.³ Sonra da ona, bu kitaba karşı yapması gereken bir takım görevler yüklemiştir. Bu görevlerin başında Kur'ân'ı tebliğ etmesi⁴ ve ihtiva ettiği hükümleri beyan etmesi⁵ yer almaktadır. Onun tebliği olmadan Allah'ın mesajının insanlara ulaşması mümkün olmadığı gibi, beyanı olmadan da bu me-

1) 2/Bakara/213; 16/Nahl/36.

2) 2/Bakara /213.

3) 76/İnsân/23.

4) 5/Mâide/67.

5) 16/Nahl/44.

sajın ihtiva ettiği birçok hükmün nasıl uygulanacağıının bilinmesi mümkün görünmemektedir.

Kur'ân'ın anlaşılmasında Sünnet'in rolünü ana hatlarıyla ortaya koyan bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda daha çok Kur'ân ve Sünnet'in bütünlüğü ve Sünnet'in Kur'ân'ı beyan yönleri üzerinde durulmuştur.⁶ Bu çalışmada ise namaz ile ilgili âyetler genel olarak arz edildikten sonra, özellikle namazın kılınmasını emreden ve namazın nasıl kılınacağı ile ilgili bilgi veren âyetler incelenecektir. Bununla Sünnet'in beyanı olmadan sadece namaz ile ilgili âyetlerle yetinilmesi durumunda bu ibadetin tam olarak yapılıp yapılamayacağı sorusuna cevap aranacaktır. Konunun uzamaması için cuma, sefer ve korku namazını ele alan âyetler bu kapsamın dışında tutulacaktır.

Çalışmada şöyle bir yöntem izlenecektir:

Birinci aşamada namazın kılınışı şekliyle ilgili Kur'ân'da ne kadar bilginin yer aldığı belirtilecek, sonra fıkıh mezheplerince ittifak edilen namaz şeklinin ne olduğu tespit edilecektir. Daha sonra namazın Kur'ân'da belirtilen şekli ile fıkıh mezheplerinin ittifak ettiği şekli karşılaştırılarak aradaki fark ortaya konulacaktır. Böylece Kur'ân'da yer almayan fıkıh mezheplerince namazın bir parçası olduğunda ittifak edilen kısım tespit edilmiş olacaktır.

İkinci aşamada Kur'ân'da zikredilmeyen ancak fıkıh mezheplerince namazın bir parçası olduğu ittifakla sabit olan kısmın nereden geldiği sorusuna cevap aranacaktır. Bunun için ilk başvurulacak kaynak bizzat Allah tarafından en önemli görevlerinden birinin Kur'ân'ın beyanı olduğu ifade edilen Hz. Peygamber'in Sünneti olacaktır. Başvurulacak önemli me'sûr tefsirlerinde de müfessirlerin bu âyetleri nasıl açıkladıklarına bakılacaktır.

Böylece fıkıh mezheplerince namazın bir parçası olduğunda ittifak edilip Kur'ân'da bulunmayan kısmın Sünnet'in beyanı ile sabit olup olmadığı anlaşılacaktır. Bu kısmın Sünnet'in beyanıyla sabit olduğunun tespit edilmesi durumunda fakihlerin de ittifakıyla Kur'ân'daki namaz emrinin uygulanabilmesinin Sünnet'in beyanına ihtiyaç duyduğu anlaşılmış olacaktır.

Bu çalışmayla sadece namaz âyetleri üzerinden, Kur'ân'ın anlaşılmasında Sünnet'in gerekli olup olmadığı ortaya konacaktır. Çalışmanın, Kur'ân'daki benzer daha birçok hükmün anlaşılmasında başvurulacak kaynağa işaret etmesi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

Namaz ibadeti diğer ibadetlere oranla Müslümanın günlük hayatında daha yaygın bir şekilde yer almaktadır. Bu yönüyle dikkat çeken bir ibadet olduğu için, çalışma konusu olarak özellikle namaz âyetleri seçilmiştir.

6) Bkz. Sadrettin Gümüş, "Kur'an-Sünnet Bütünlüğü", *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları I*, İstanbul, 2000, s. 16-25; Raşit Küçük, "Kur'an-Sünnet İlişkisi ve Birlikteliği", *Sünnetin Dindeki Yeri*, 1995, s. 125; Süleyman Pak, "Sünnetin Kur'an'ı Beyan Yönleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, C. 16, S. I, s. 362-377.

1. Kur'ân-ı Kerîm'de Namaz

Kur'ân-ı Kerîm'de namaz ile ilgili birçok âyet varit olmuştur. Bu âyetleri genel olarak, namazın öneminden bahseden âyetler ve namazın kılınış biçiminden bahseden âyetler olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür.

1.1. Namazın Öneminden Bahseden Âyetler

Namazın önemi çerçevesinde Kur'ân-ı Kerîm'de verilen bilgiye baktığımızda genel olarak şunları görürüz:

1. Yüce Allah namazın kılınmasını emretmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de buna delalet eden pek çok âyet yer almaktadır. Bu âyetler hem önceki peygamberlere ve ümmetlerine,⁷ hem de Hz. Peygamber'e ve ümmetine namaz kılınmalarının emredildiğine delalet etmektedir.⁸ Bu âyetlerden birkaçı şöyledir:

*Ona İshak'ı ve ayrıca Yakub'u bağışladık ve her birini salih kimseler yaptık. Onları, emrimizle doğru yolu gösteren önderler yaptık ve onlara hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı ve zekât vermeyi vahyettik.*⁹

*Kendilerine kitap verilenler, ancak kendilerine o apaçık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler. Oysa kendilerine, dini yalnız Allah'a hâlis kılıp O'nu birleyerek Allah'a kulluk etmeleri, namazı kılmaları, zekâtı vermeleri emredilmişti.*¹⁰

*Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl.*¹¹

*Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Resûle itaat edin ki size merhamet edilsin.*¹²

2. Yüce Allah namaz kılmayı kurtuluşa eren, günahları bağışlanan, rableri tarafından kendilerine büyük bir mükâfat verilen ve cennete varis olan muttaki müminlerin sıfatlarından biri olarak zikretmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de bununla ilgili pek çok âyet yer almaktadır.¹³ Bu âyetlerden birkaçı şöyledir:

Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir. Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler. Onlar ki, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler. Onlar ki, zekât (vazifelerini) yerine getirirler. Onlar ki, iffetlerini korurlar; ancak eşleri ve ellerinin sahip olduklarıyla ilişkilerinden dolayı kınanmış değillerdir. Kim bunun ötesine geçmek isterse, işte onlar haddi

7) Bkz. 2/Bakara/43, 83; 10/Yûnus/87; 19/Meryem/31; 20/Tâhâ/14; 21/Enbiyâ/73; 98/Beyyine/5.

8) Bkz. 2/Bakara/110, 6/En'âm/72; 14/İbrâhîm/31; 22/Hac/78; 24/Nûr/56; 29/Ankebût/45; 30/Rûm/31; 33/Ahzâb/33; 58/Mücâdele/13; 73/Müzemmil/20.

9) 21/Enbiyâ/72-73.

10) 98/Beyyine/4-5.

11) 29/Ankebût/45

12) 24/Nûr/56.

13) 2/Bakara/2-5, 177, 277; 4/Nisâ/162; 5/Mâide/12; 8/Enfâl/2-4; 9/Tevbe/71-72; 13/Ra'd/22-24; 23/Mü'minûn/1-11; 31/Lokmân/4-5.

aşanlardır. Yine onlar ki, emanetlerine ve ahitlerine riayet ederler ve onlar ki, namazlarına devam ederler. İşte, asıl bunlar vâris olacaklardır. Firdevs'e vâris olan bu kimseler, orada ebedî kalıcıdırlar.¹⁴

3. Kur'ân-ı Kerîm'de kişinin kendisinin ve soyundan gelenlerin namaz kılanlardan olabilmesi için Allah'a dua etmesi ve aile bireylerine namaz kılmalarını emretmesi gerektiğine delalet eden âyetler yer almaktadır.¹⁵ Bu âyetlerden bazıları şöyledir:

*Ey Rabbim! Beni ve soyumdan geleceklere namazı devamlı kılanlardan eyle; ey Rab-bimiz! Duamı kabul et.*¹⁶

*Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et.*¹⁷

4. Kur'ân-ı Kerîm namazın insanları kötülükten sakındırdığını ifade etmektedir. Bu anlamda Yüce Allah şöyle buyuruyor:

*Muhakkak ki, namaz, hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar.*¹⁸

5. Kur'ân-ı Kerîm namaz kılmada tembel davranmayı münafıkların özelliklerinden saydığı gibi, namaz kılmamayı da cehenneme girme sebeplerinden biri olarak zikretmiştir.¹⁹ Bununla ilgili bazı âyetler şöyledir:

*Şüphesiz münafıklar, Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Allah da onların bu çabalarını başlarına geçirir. Namaza kalktıkları zaman tembel tembel kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı pek az anarlar.*²⁰

*Her nefis, kazandığına karşılık bir rehindir; ancak amel defterleri sağından verilenler hariç. Onlar cennetlerde mücrimlerin durumu hakkında, birbirlerine sorular sorarlar. Onlara, "Sizi Sekar'a (cehenneme) ne soktu?" derler. Onlar da "Biz namaz kılanlardan değildik" diye cevap verirler.*²¹

Bu başlık altındaki âyetleri incelediğimizde bu âyetlerde namaz kılmanın emredildiğini, namaz kılmanın kurtuluşa eren müminlerin özelliklerinden biri olduğunu, namaz konusunda tembel davranmanın münafıkların özelliklerinden olduğunu ve namaz kılmanın cehenneme girme sebeplerinden biri olduğunu zikredildiğini görürüz. Bu âyetlerde namazın nasıl kılınacağı ile ilgili bir bilgiye ise yer verilmediği anlaşılmaktadır.

---

14) 23/Mü'minûn/1-11.

15) 19/Meryem/55;14/İbrâhîm/37, 40; 20/Tâhâ/132; 31/Lokmân/17.

16) 14/İbrâhîm/40.

17) 20/Tâhâ/132.

18) 29/Ankebût/45

19) 4/Nisâ/142; 9/Tevbe/54; 74/Müddessir/42-43; 19/Meryem/59.

20) 4/Nisâ/142.

21) 74/Müddessir/38-43.

1.2. Namazda Dikkat Edilmesi Gereken Hususlardan Bahseden Âyetler

Kur'ân-ı Kerîm'de namaz kılariken nelere dikkat edilmesi gerektiği ve namazın nasıl kılınacağı ile ilgili zikredilenleri şöyle sıralayabiliriz.

1. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de namaz kılabilmek için abdestsiz olanın abdest almasını, cünüp olanın gusletmesini; hastalık, yolculuk, abdestsizlik ve guslün gerektiği durumda suyun bulunmaması halinde teyemmüm alınmasını emretmiştir. Bunla ilgili âyet şöyledir:

*Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın, başlarınızı meşhedin ve topuklara kadar ayaklarınızı da. Eğer cünüp olduysanız gusledin. Hastaysanız yahut yolculuk halindeyseniz yahut biriniz tuvaletten gelmişse yahut kadınlara dokunmuşsanız ve bu hallerde su da bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin. Yüzünüzü ve ellerinizi onunla meshedin.*²²

2. Yüce Allah, sarhoş iken ayılıncaya ve cünüp iken temizleninceye kadar namaza yaklaşmayı yasaklamıştır. Bununla ilgili âyet şöyledir:

*Ey iman edenler! Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cünüp iken de - yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hastaysanız yahut yolculuk halindeyseniz yahut biriniz tuvaletten gelmişse yahut kadınlara dokunmuşsanız ve bu durumlarda su da bulamamışsanız o zaman temiz toprakla teyemmüm edin. Yüzünüzü ve ellerinizi onunla meshedin.*²³

Bu iki maddede zikredilen âyetleri incelediğimizde “hadesten taharet” olarak ifade edilen abdestsizlik ve cünüplük halinden abdest, gusül veya gerektiğinde teyemmüm almak suretiyle temizlendikten sonra namaz kılınabileceği, ayrıca sarhoş olarak namaza yaklaşamayacağı anlaşılmaktadır. Bu iki âyete dayanarak Kur'ân-ı Kerîm'de namaz için “hadesten taharet” şartının zikredildiği söylenebilir. Ayrıca namaz kılariken kişinin ne dediğini bilecek düzeyde ayık olması gerektiği anlaşılmaktadır.

3. Kur'ân-ı Kerîm'de namaz vakitleri ile ilgili bazı bilgilere yer verilmiştir. Bununla ilgili bilginin yer aldığı bazı âyetler şöyledir:

*Namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır.*²⁴

*Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl.*²⁵

*Güneşin zevalinden gecenin karanlığına kadar namazı kıl. Bir de sabah namazını kıl.*²⁶

22) 5/Mâide/6.

23) 4/Nisâ/43.

24) 4/Nisâ/103.

25) 11/Hûd/114.

26) 17/İsrâ/78.

...Güneşin doğuşundan ve batışından önce Rabbini hamd ile tesbih et.²⁷ Gece vakitlerinde ve gündüzün uçlarında da tesbih et...²⁸

Bu başlık altında yer alan âyetler incelendiğinde Nisa: 4/103. âyetin, namazın, vakitleri belirlenmiş bir ibadet olarak farz kılındığını ifade ettiği; Hud: 11/114. âyetin, gündüzün iki tarafında ve geceye yakın vakitlerde namaz kılınmasını emrettiği; İsrâ: 17/78. âyetin güneşin zevalinden gecenin karanlığına kadar namaz kılınmasını, ayrıca sabah namazının kılınmasını emrettiği; Tâhâ: 20/130. âyetin de güneşin doğuşundan ve batışından önce, ayrıca gece vakitlerinde ve gündüzün uçlarında Allah'ın tesbih edilmesini emrettiği görülür.

Bu âyetlerden her mükellefin rahatlıkla anlayabileceği şey Nisa: 4/103. âyette açıkça ifade edildiği üzere namazın, vakitleri belirlenmiş bir ibadet olarak farz kılındığıdır. Fakat bu âyetlerden, namaz vakitleri ile ilgili olarak; bir günde tam olarak kaç vakit namaz kılınacağı, namaz kılınacak vakitlerin başlangıç ve bitiş saatleri gibi hususların, bir tefsir / açıklama desteği olmadan, namaz kılmakla mükellef her bireyin rahat bir şekilde anlaması mümkün görünmemektedir. Müfessirlerin bu âyetlerin tefsirindeki farklı açıklamaları da bunu göstermektedir.²⁹

4. Kur'ân-ı Kerîm namaz kılınan Mescid-i Haram'a yönelmesini emretmiştir: Bunu ifade eden bir âyet şöyledir:

*Biz senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu görüyoruz. Elbette seni, hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz. Bundan böyle yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir. Siz de nerede olursanız olun, yüzünüzü hep onun yönüne çevirin.*³⁰

5. Kur'ân-ı Kerîm'de, rükû ve secdeyi genel olarak emreden âyetler yer almaktadır. Bu âyetlerden biri şöyledir: *Ey iman edenler, rükû edin, secde edin, Rabbinize kulluk edin*

27) Bazı müfessirler bu ayetteki "tesbih" kelimesine namaz anlamı verdikleri için bu ayet burada zikredilmiştir. Yoksa ayette doğrudan namaz için kullanılan "Salât" kelimesi yer almamaktadır. İbn Kesîr ayete bu şekilde anlam verenlerdendir. İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâîl, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, Thk., Sâmi b. Muhammed Selâme, Dâru't-Taybe, y.y., 1999, C. 9, s. 381-382.

28) 20/Tâhâ/130. Bazı müfessirler bu ayetteki tesbihten kastedilenin namaz olduğunu söyledikleri için bu ayeti burada zikrettik. Yoksa ayette doğrudan namaz için kullanılan "Salât" kelimesi yer almamaktadır.

29) Bkz. İbn Cerîr, Ebû Ca'fer Muhammed et-Taberî, *Camiü'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, Thk., Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü'r-Risâle, y.y., 2000, C. 15, s. 502-515; C. 17, s. 512-520; İbn Atiyye el-Endelusî, *el-Muharreru'l-vecîz fi Tefsîri'l-Kitabi'l-Azîz*, Thk. Abdusselâm Abdüşşâfi, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1422, C. 3, s. 211-212; C. 3, S. 477-478; el-Beydâvî, Nâsirud-dîn Abdullâh *Envâru't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, Thk. Muhammed Abdurrahman el-Mera'slî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1418, C. 3, s. 151; C. 3, s. 264; en-Nesefî, Ebû'l-Berekât Abdullâh, *Medârikü't-tenzîl ve hekâikü't-te'vîl*, Thk., Yusuf Ali Bedyevî, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrut, 1998, C. II, s. 272; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. 4, s. 354-355; C. 5, s. 101-102.

30) 2/Bakara/144.

ve hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz.³¹ Bu âyet namazda rükû ve secdeye gidilmesini emretmiştir.³²

Yukarıdaki âyetlerden anlaşıldığı kadarıyla Kur'ân-ı Kerîm'de namaz ile ilgili açıkça zikredilen farzlar şöyle sıralanabilir:

1. Hadesten taharet,
2. Namazda ne söylendiğini bilecek kadar ayık olmak,
3. Namazı belirlenen vakitte kılmak,
4. Namazda Kâbe'ye yönelmek,
5. Rükû,
6. Secde.

Kur'ân-ı Kerîm'de bir günde beş vakit namazın ifade edildiğini söyleyenler olmuşsa da, bir tefsir / açıklama desteği olmadan bunu, her mükellefin rahat bir şekilde Kur'ân'dan anlaması mümkün görünmemektedir.

2. Fakihlerin Namaz Hakkında İttifak Ettikleri Hususlar

Bu başlık altında her bir fıkıh mezhebine göre namazın nasıl kılınacağı ile ilgili hükümleri tek tek zikretme yerine, daha çok dört meşhur fıkıh mezhebinin namazın kılınış şekli ile ilgili ittifak ettikleri hususlar tespit edilip arz edilecektir. Namaz hakkında âlimlerin farz/vacip oluşunda ittifak ettikleri hususlar maddeler halinde şöyle arz edilebilir:

Namazın hükmü, bir günlük farz namaz sayısı ve namazın rekât sayısı hakkında ittifak edilenler şunlardır:

1. Farz oluşunun Kitap, Sünnet ve icmâ ile sabit olduğu,
2. Bir gün ve gecede kılınan farz namaz sayısının beş olduğu,
3. Farz namazların toplam on yedi rekât olduğu, bunlardan sabah'ın iki, öğle, ikindi ve yatsı namazlarının dört ve akşam namazının üç rekât olduğu,
4. Yüce Allah'ın bu kadarını akıllı, baliğ olan her Müslüman erkeğe ve akıllı, baliğ, hayz ve nifas halinden temiz olan her Müslüman bayana farz kıldığı,³³

31) 22/Hac/77.

32) İbn Cerîr, *Câmiü'l-Beyân*, C. 18, s. 687-688; İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-vecîz*, C. 4, s. 134; İbn Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân, *Zâdi'l-Mesîr fî ilmi't-tefsîr*, Thk., Abdurrahman el-Mehdî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût, 1422, C. 3, s. 251; er-Râzî, Ebü Abdullâh Muhammed Fahruddîn, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 3. Baskı, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1420, C. 23, s. 254; Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, C. 4, s. 80; Neseî, *Medârikü't-tenzi*, C. 2, s. 456.

33) İbn Münzir, Ebü Bekir Muhammed, *el-Avsat fi's-süneni ve'l-icmâi ve'l-ihtilâf*, Thk., Ebu Hammâd Sağîr, Dâru Taybe, Riyad, 1985, C. 2, s. 318; İbn Hazm, Ahmed b. Said, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, trs., C. 2, s. 18; İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktasid*, Thk., Ali Muhammed Muavved ve Adil Ahmed Abdulmevcud, 3. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-

5. Namazın niyabet kabul etmeyen farzlardan olduğu.³⁴

Namaz vakitleri ile ilgili ittifak edilenler şunlardır:

1. Beş namaz için belirlenmiş beş vaktin bulunduğu,
2. Vakit girmeden namaz kılınmayacağı,
3. Öğlenin ilk vaktinin güneşin zevali, son vaktinin ise ikinci namazının ilk vakti olduğu,
4. İkindinin ilk vaktinin öğle vaktinin çıktığı, son vaktinin ise güneşin battığı zaman olduğu,
5. Akşamın ilk vaktinin güneşin battığı zaman olduğu,
6. Yatsının ilk vaktinin şafağın kaybolduğu, son vaktinin ise fecr-i sadığın doğduğu zaman olduğu,
7. Sabahın ilk vaktinin fecr-i sadığın doğduğu, son vaktinin de güneşin doğduğu zaman olduğu.³⁵

Namazın sıhhat şartları ile ilgili ittifak edilenler:

1. Hadesten taharet,
2. Necasetten taharet (Bedenin, elbisenin ve namaz kılınan yerin temiz olması),
3. Gücü yeten için kibleye yönelmek,
4. Vaktin girdiğini bilinmek,
5. Setr-i avret.³⁶

İlmiye, Beyrut, 2007, s. 87-88; ed-Dımeşkî, Muhammed b. Abdurrahman, *Rahmetü'l-ümme fi ihtilâfi'l-eimme*, 3. Baskı, Mektebetu Mustafa el-Halebî, Mısır, 1986, s. 26-27; Kâdî Sirâcuddîn, *Zübdetü'l-ahkâm fi mezâhibi'l-eimmeti'l-arbaati'l-a'lam*, Thk., Abdullah Nezir, Müessesetu'r-Reyyân, Beyrut, 2001, s. 50; el-Cezîrî, Abdurrahman *el-Fıkh ala'l-mezahibi'l-erbaa*, 2. Baskı, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 2003, C. 1, s. 163. Müslümanlar, Ebû Hânîfe'nin istisnasıyla namazın farziyetinin mükelleften ölüncüye kadar düşmeyeceğinde icmâ etmişlerdir. Ebû Hânîfe'ye göre ise başıyla işaret ederek namaz kılmaktan aciz duruma gelenden namaz kılma sorumluluğu düşer. ed-Dımeşkî, *Rahmetü'l-ümme*, s. 27.

34) ed-Dımeşkî, *Rahmetü'l-ümme*, s. 27.

35) İbn Hazm, *el-Muhallâ*, C. 2, s. 197-198; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 90; İbn Münzir, *el-Avsat*, C. 2, s. 49; ed-Dımeşkî, *Rahmetü'l-ümme*, s. 28-29; Sirâcuddîn, *Zübdetü'l-ahkâm*, s. 56-59; Abdülkerîm Zeydân, *el-Mufasssal fi ahkâmi'l-mer'eti ve'l-beyti'l-müslim*, 2. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1994, C. 1, s. 186-187. İkinci namazının ilk vakti Şâfilere göre zeval gölgesi dışında her şeyin gölgesinin kendisi kadar olduğu zamandır. Hanefilere göre ise her şeyin gölgesinin iki misli kadar olduğu zamandır. Akşam namazının son vakti güneşin batışından sonraki kırmızı şafağın kaybolduğu zamandır. Bunun kayboluşuyla Şâfi ve Mâlik'e göre yatsı vakti girer. Ebû Hânîfe ve Ahmed'e göre ise buradaki şafaktan kastedilen, kırmızılıktan sonra gelen beyaz şafaktır. ed-Dımeşkî, *Rahmetü'l-ümme* 29.

36) ed-Dımeşkî, *Rahmetü'l-ümme*, s. 30; Sirâcuddîn, *Zübdetü'l-ahkâm*, s. 52, 57; Yahya b. Muhammed İbn Hubeyre, *İcmâu'l-eimmeti'l-erbaa ve ihtilâfuhum*, Thk., Muhammed Huseyin el-Ezherî, Dâru'l-Ulâ, y.y., 2009. C. 1, s. 140. Mâlikî mezhebinde setr-i avret hakkında iki görüş vardır. Abdülvehhâb'ın

Namazın rükünleri ile ilgili ittifak edilenler:

1. Niyet,
2. İftitah tekbiri,
3. Gücü yeten için kıyam,
4. Kıraat (sabah namazında ve diğer namazların ilk iki rekâtında),
5. Rükû,
6. Her rekâtta iki secde,
7. Teşehhüd miktarı son oturuş,
8. Namazdaki farzlarda tertibe riayet etmek.³⁷

İtidal Şâfiî (ö. 204/820), Ahmed (ö. 241/855) ve Mâlik (ö. 179/795)'in meşhur görüşüne göre farz, Ebû Hânîfe (ö. 150/767)'ye göre ise vaciptir.³⁸

İki secde arasında oturmak Şâfiî, Mâlik ve Ahmed'e göre vacip, Ebû Hânîfe'ye göre sünnettir.³⁹

Son oturuşta Resûlullah'tan (s.a.v.) gelen üç teşehhüd duasından herhangi birinin okunmasının yeterli oluşunda ittifak edilmiş;⁴⁰ ancak hükmünde ihtilaf edilmiştir: Şâfiî'ye ve Ahmed'in meşhur görüşüne göre rükün, Ebû Hânîfe'ye göre vacip, Mâlik'e göre ise sünnettir.⁴¹

Selam vermenin meşruiyetinde ittifak, hükmünde ise ihtilaf edilmiştir.⁴² Şâfiî, Mâlik ve Ahmed'e göre rükün, Ebû Hânîfe'ye göre ise rükün değildir.⁴³

Namazı bozan şeylerden ittifak edilenler:

1. Mazeretsiz ve kasıtlı olarak namazın rükün veya şartlarından birini terk etmek,
2. Namazla alakalı olmayan bir şeyi bilinçli olarak konuşmak
3. Namazda bilinçli olarak bir şeyler yemek veya içmek,

Telkîh'teki tercihine göre setr-i avret olmadan namaz hiçbir şekilde sahih olmaz. İbn Hubeyre, *İcmâu'l-eimmeti'l-erbaa ve ihtilâfuhum*, C. 1, s. 141.

37) ed-Dımeşkî, *Rahmetü'l-ümme*, s. 30; Sirâcuddîn, *Zübdetü'l-ahkâm*, s. 60-61; İbn Hubeyre, *İcmâu'l-eimmeti'l-erbaa ve ihtilâfuhum*, C. 1, s. 141, 166; el-Cezîrî, *el-Fikh ala'l-mezahibi'l-erbaa*, C. 1, s. 191, 199, 206, 207, 209, 210, 213, 215, 216. Niyet'in rükün veya şart oluşu konusunda bir ihtilaf var ise de bu ihtilaf sonucu değiştirmemektedir. İbn Hubeyre, *İcmâu'l-eimmeti'l-erbaa ve ihtilâfuhum*, dipnot: 60.

38) ed-Dımeşkî, *Rahmetü'l-ümme*, s. 34; Sirâcuddîn, *Zübdetü'l-ahkâm*, s. 70.

39) ed-Dımeşkî, *Rahmetü'l-ümme*, s. 35.

40) ed-Dımeşkî, *Rahmetü'l-ümme*, s. 36; Sirâcuddîn, *Zübdetü'l-ahkâm*, s. 75. İbn Hubeyre, *İcmâu'l-eimmeti'l-erbaa ve ihtilâfuhum*, C. 1, s. 159-160.

41) Sirâcuddîn, *Zübdetü'l-ahkâm*, s. 74-75.

42) İbn Hubeyre, *İcmâu'l-eimmeti'l-erbaa ve ihtilâfuhum*, C. 1, s. 163.

43) ed-Dımeşkî, *Rahmetü'l-ümme*, s. 36.

4. Namazın cinsinden olmayan fazla harekette bulunmak,
5. Kahkahayla gülmek.⁴⁴

3. Namaz ile İlgili Olup Kur'ân'da Zikredilmeyen Hususlar

Namaz ile ilgili olduğu konusunda fakihlerin ittifak ettikleri, ancak Kur'ân'da açıkça veya hiçbir şekilde zikredilmediği anlaşılan bazı hususlar şunlardır:

1. Beş vakit namazın başlangıç ve bitiş saatleri,
2. Farz namazların rekât sayısı,
3. Necasetten taharet,
4. Niyet,
5. İftitah tekbiri,
6. Kıyam,
7. Kıraat,
8. Her rekâta iki secde,
9. Teşehhüd miktarı son oturuş,
10. Namazın farzlarında tertibe riayet,
11. Mazeretsiz olarak kasıtlı bir şekilde namazın rükün veya şartlarından birini terk etmenin namazı bozacağı,
12. Namazla alakalı olmayan bir şeyi kasıtlı olarak konuşmanın namazı bozacağı,
13. Namaz cinsinden olmayan çok harekete bulunmanın namazı bozacağı,
14. Namazda bilinçli olarak bir şeyler yeme ve içmenin namazı bozacağı,
15. Kahkaha ile gülmenin namazı bozacağı,

Namaz ile ilgili olduğu konusunda fakihlerin ittifak ettikleri, ancak Kur'ân-ı Kerim'de açıkça veya hiçbir şekilde zikredilmeyen bu hususların bir kısmı namaz vakitleri ve namazın rekât sayısı ile, bir kısmı namazın şartları ve rükünleriyle, bir kısmı da namazı bozan şeylerle ilgilidir. Yani ihlali durumunda namazın sahih olmayacağı konusunda fakihlerin ittifak ettikleri hususlarla ilgilidir.

Bundan şu anlaşılmaktadır: Yüce Allah namaz kılmayı her mükellefe farz kılmış, fakat namazın kılınış keyfiyeti ile ilgili şartların ve rükünlerin bir kısmını herkesin anlayacağı bir şekilde zikretmemiş, bir kısmını da hiçbir şekilde zikretmemiştir. Yüce Allah'ın zikretmediği bu rükün ve şartları fakihler zikretmiş ve bunların bir kısmında da ittifak etmişlerdir. Fakihlerin farz oluşunda ittifak ettikleri bu hususların delilleri incelendiğinde, bunların çoğunun Resûlullah'ın (s.a.v.) hadisleri olduğu görülür. Fakihler zaman zaman bunların bir kısmı için bazı âyetleri delil göstermişlerse de bu âyetlerin namaz ile ilgili

44) İbn Münzir, *el-Avsat*, C. 2, s. 50-51; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, C. 2, s. 27; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 113-114, 170; el-Cezîrî, *el-Fikh ala'l-mezâhibi'l-erbaa*, C. 1, s. 269, 276, 277; Sâbık, *Fıkhü's-Sünne*, C. 1, s. 229-231.

söz konusu hükme delaletinin herkesin anlayacağı açıklıkta olmadığı tefsir kitaplarına müracaat edilince anlaşılır.

Burada namazın vakitleri, rekât sayısı, rükünleri, şartları ve namazı bozan şeylerle ilgili olup Kur'ân'da herkesin anlayacağı bir şekilde veya hiçbir şekilde zikredilmeyen, daha çok Sünnetle sabit olan bazı hususları delilleriyle birlikte zikretmek yerinde olacaktır:

1. Beş Vakit Namaz ve Her Birinin Başlangıç ve Bitiş Zamanı

Beş vakit namazın başlangıç ve bitiş saatlerine ve günde beş vakit namazın farz olduğuna delalet eden delillere bakıldığında Kur'ân-ı Kerîm'de sadece namaz vakitlerine işaret edildiği görülür. Bununla ilgili bazı âyetler şöyledir:

*Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl.*⁴⁵

*Güneşin zevalinden gecenin karanlığına kadar namazı kıl. Bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazı şahitlidir.*⁴⁶

*Güneşin doğuşundan önce ve batışından önce Rabbini hamd ile tesbih et. Gece vakitlerinde ve gündüzün uçlarında da tesbih et.*⁴⁷

Fakihler bu âyetlerin namaz vakitlerine işaret ettiğini ifade etmişlerdir.⁴⁸ Ancak bu âyetlerden hareketle günde beş vakit namazın farz kılındığı sonucunu çıkarmak zordur. Namazların başlangıç ve bitiş saatlerini tam olarak tespit etmek ise mümkün görünmemektedir. Müfessirlerin bu âyetlerin tefsirindeki farklı yorumları da bunu göstermektedir.⁴⁹

Hadis-i şeriflerde ise bir günde kılınan namaz sayısı ve bu namazların başlangıç ve bitiş saatleri tam olarak beyan edilmiştir. Müfessirler bu âyetlerin tefsirinde söz konusu hadislerden yararlandıkları gibi fakihler de bu hadislerle dayanarak namaz vakitlerini açıklamışlardır. Bu hadislerden biri şöyledir:

Ebû Mûsâ'nın kendi babasından rivayet ettiğine göre o şöyle dedi: "Bir adam Resûlullah'a (s.a.v.) gelip namaz vakitleri hakkında soru sordu. Resûlullah (s.a.v.) ona cevap vermedi. Sabahleyin fecir doğunca, henüz insanlar karanlıktan dolayı birbirlerini tanıyamayacak durumda iken Bilal'e sabah namazı için kamet getirmesini emretti. Sonra

45) 11/Hûd/114.

46) 17/İsrâ/78

47) 20/Taha/130.

48) Sâbık, es-Seyyid, *Fıkhu's-sünne*, el-Feth li'l-İ'lâmi'l-Arabî, Kahire, trs., C. 1, s. 84.

49) İbn Cerîr, *Câmiü'l-Beyân*, C. 15, s. 502-515; 17, 512-520; C. 18, s. 400-402; İbn Atiyye, , *el-Muharreru'l-vecîz*, C. 3, s. 211-212, C. 3, s. 477-478; C. 4, s. 69-70; el- Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, C. 3, s. 151; C. 3, s. 264, C. 4, s. 42; el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, Thk., Berduñî, Ahmed ve İbrahim Atfayiş, 2. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1964, C. 9, s. 109-110, C. 10, s. 303-307, C. 11, s. 261; Neseñî, C. 2, s. 272, 390; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. 4, s. 354-355; C. 5, s. 101-102, 325-326.

öğle vakti güneş tepeden zail olup / batıya doğru meyledip kişinin, gün tam yarı oldu dediği zaman gelince - Resûlullah (s.a.v.) zamanı onlardan daha iyi bilendi -Bilal'e öğle namazı için kamet getirmesini emretti. Sonra daha güneş yüksekte iken ona, ikinci namazı için kamet getirmesini emretti. Sonra güneş batınca ona, akşam namazı için kamet getirmesini emretti. Sonra şafak kaybolunca ona, yatsı namazı için kamet getirmesini emretti. Sonraki gün sabah namazını kişinin güneş doğdu veya doğmak üzeredir diyeceği zamana kadar geciktirdi. Sonra öğle namazını dünkü ikinci vaktine yakın bir zamana kadar geciktirdi. Sonra ikinci namazını öyle geciktirdi ki onu kıldıktan sonra artık kişinin güneş kıpkırmızı oldu dediği zaman girdi. Sonra akşam namazını şafağın kaybolmaya yaklaştığı zamana kadar geciktirdi. Sonra yatsı namazını gecenin ilk üçte birine kadar geciktirdi. Sabah olunca da soruyu soran adamı çağırıp ona 'Namaz vakitleri işte bu ikisi arasındır.' dedi."⁵⁰

2. Farz Namazların Rekât Sayısı

Farz namazların rekât sayısı ile ilgili birçok hadis varit olmuştur. Bunlardan bazıları şöyledir:

Abdullah b. Sercis'ten rivayet edildiğine göre bir adam mescide girdi. Resûlullah (s.a.v.) sabah namazı kılıyordu. Adam mescidin bir kenarında iki rekât namaz kıldı. Sonra da Resûlullah'a (s.a.v.) tabi oldu. Resûlullah (s.a.v.) selam verince ona, "Ey falanca iki namazdan hangisi senin namazın? Tek başına kıldığın namaz mı, bizimle kıldığın namaz mı?" dedi.⁵¹

Kays b. Amr'ın rivayet ettiğine göre Resûlullah (s.a.v.) bir adamın sabah namazından sonra iki rekât namaz kıldığını gördü. Bunun üzerine ona, "**Sabah namazı iki rekâttır**" dedi. Adam da, "Ben sabah namazından önceki iki rekâtı kılmamıştım, şimdi onu kıldım" dedi. Resûlullah (s.a.v.) da bir şey demedi.⁵²

Ebû Katade'nin rivayet ettiğine göre babası şöyle dedi: Resûlullah (s.a.v.) öğle namazının ilk iki rekâtında ümmü'l-kitap (olan Fâtiha suresini) ve iki sure okuyor, diğer iki rekâtında ise sadece ümmü'l-kitabı okuyordu. Ayrıca âyeti duyacağımız şekilde okuyordu. Birinci rekâtı ikinci rekâttan daha fazla uzatıyordu. İkinci ve sabah namazlarında da durum böyleydi.⁵³

Ebû Said el-Hudri'den rivayet edildiğine göre o şöyle dedi: "Resûlullah (s.a.v.) öğle namazının ilk iki rekâtının her birinde otuz ayet okuyuşu kadar duruyordu. Son iki rekâtı-

50) Müslim, Mesâcid, 31. Namaz vakitleri ile ilgili benzer hadisler için bkz. el-Mağribî, Muhammed b. Süleyman, *Cem'u'l-fevâid min câmi'l-usûl ve mecmei'z-zevâid*, Dârü'l-Kible ve Muessesetu Ulûmi'l-Kur'ân, Cidde-Beyrut, 1988, C. 1, 150- 155.

51) Muslim, Salâtu'l-Musâfirîn, 9.

52) Ebû Dâvud, Tatavvu', 5.

53) Buhârî, Ezân, 107; Müslim, Salât, 34.

nın her birinde de on beş âyet okuyuşu kadar duruyordu. İkinci namazının ilk iki rekâtının her birinde on beş âyet okuyuşu kadar, son iki rekâtının her birinde de bunun yarısı kadar duruyordu.”⁵⁴

İbn Abbâs’tan rivayet edildiğine göre o şöyle dedi: “Resûlullah (s.a.v.) Medine’de yedi ve sekiz kıldı: Öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını”⁵⁵

Urve b. Zübeyr’in Aişe’den (r.a.) rivayet ettiğine göre o şöyle dedi: Allah namazı farz kıldığında mukim ve seferi için ikişer rekât halinde farz kıldı. Seferi için rekât sayısı aynen kaldı mukim içinse artırıldı.⁵⁶ Urve b. Zübeyr’in, Aişe’den (r.a.) olan diğer bir rivayetinde ise Resûlullah’a (s.a.v.) ilk olarak namazın ikişer rekât halinde farz kılındığı, akşam namazının ise üç rekât olduğu yer almaktadır.”⁵⁷

Görüldüğü gibi bu hadislerde farz namazların rekât sayısı açık bir şekilde zikredilmiştir.

3. Necasetten Taharet

Namaz kılanın bedenini, elbisesini ve namaz kıldığı yeri necasetten temizlemesi gerektiğine delalet eden birçok hadis varit olmuştur. Bu hadislerden bazıları şöyledir:

Resûlullah (s.a.v.) iztihâze kanı gören kadına “Kanını temizle, sonra namazını kıl.” demiştir.⁵⁸

Ebû Said el-Hudrî’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Resûlullah (s.a.v.) ashâbı ile birlikte namaz kıldığı bir esnada ayakkabısını çıkarıp sol tarafına bıraktı. Bunu gören sahâbîler de ayakkabılarını çıkardılar. Resûlullah (s.a.v.) namazını tamamladıktan sonra onlara, ‘Sizi ayakkabılarınızı çıkarmaya iten nedir?’ dedi. Onlar da ‘Senin çıkardığını görünce biz de çıkardık ey Allah’ın Resulü’ dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), ‘Cibril (a.s.) bana geldi ve onlarda pislik bulunduğunu bildirdi’ dedi ve şöyle devam etti. ‘Sizden biri mescide geldiği zaman bir baksın, ayakkabılarında pislik görürse onu temizlesin, sonra da onlarla namaz kılsın’ dedi.”⁵⁹

Ebû Hureyre’nin rivayet ettiğine göre bir bedevi mescitte bevletti. İnsanlar ona sataştı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), “Onu bırakın. Bevlettiği yere de bir kova su dökün. Allah sizi kolaylaştırıcı olarak gönderdi, zorlaştırıcı olarak değil” dedi.⁶⁰

Bu hadisler namaz kılanın bedeninin, elbisesinin ve namaz kıldığı yerin necasetten temiz olması gerektiğine açık bir şekilde delalet etmektedir. Bazı fakihler necasetten ta-

54) Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 18, s. 324.

55) Buhârî, *Mevâkîtu’s-Salât*, 12.

56) Buhârî, *Salât*, 1.

57) Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 53, s. 357.

58) Buhârî, *Vudû’*, 63; Müslim, *Hayz*, 14.

59) Ebû Dâvud, *Salât*, 89.

60) Buhârî, *Vudû’*, 58.

harete delil olarak “*Elbiseni temizle*”⁶¹ âyetini zikretmişlerdir.⁶² Her ne kadar necasetten taharetin bu âyetin umum ifadesinin kapsamına girdiği söylenebilse de bu konuda varit olan hadisler olmasaydı sadece bu âyete dayanarak namazda necasetten taharetin farz olduğu anlamını çıkarmanın kolay olmayacağı açıktır. Nitekim bu âyetin tefsirinde müfessirlerin zikrettikleri manalar düşünüldüğünde, âyetin, namazın bir şartı olan necasetten taharete delaletinin muhtemel manalardan biri olduğu anlaşılacaktır. Yani sadece bu âyete dayanarak necasetten taharetin namazın şartı olduğu anlamını çıkarmanın zor olduğu görülecektir.⁶³

4. Niyet

Niyetin gerekli olduğuna delalet eden hadis, genel olarak amellerin sahih oluşunun niyete bağlı olduğunu ifade eden meşhur hadistir. Söz konusu hadis şöyledir:

“Ameller niyetlere göredir. Herkese niyet ettiği vardır. Kimin hicreti Allah’a ve Rasûlüne ise onun hicreti Allah’a ve Rasûlünedir. Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa veya nikâhlayacağı bir kadına ise onun hicreti de hicret ettiği şeydir.”⁶⁴

Bu hadis, herkese niyet ettiğinin karşılığının verileceğini açık bir şekilde örneklerle ifade etmektedir. Namaz da bir amel olduğuna göre onun da geçerliliği için niyetin gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı fakihler namaz için niyetin gerekli olduğu konusunda ittifak etmiş, delil olarak da bu hadisi zikretmişlerdir. Bazı fakihler ayrıca “*Onlar sadece dini Allah’a halis kılarak ona ibadet etmekle emredildiler*”⁶⁵ âyetini namazda niyetin vacip olduğuna delil olarak zikretmişlerdir.⁶⁶ Ancak bu âyet yapılan ibadetin halis bir şekilde Allah için yapılması gerektiğine delalet etse bile, bunun namaz için niyetin şart olduğuna delaleti, hadisin delaleti kadar açık değildir. Hatta Cessâs (ö. 370/980) bu âyetin tefsirinde, âyette, ibadeti ihlasla yapmanın emredildiği, bunun da ibadette Allah’a ortak koşulmaması anlamına geldiğini ifade ettikten sonra, âyetin niyetle varlık ve yokluk açısından hiçbir alakasının olmadığını ve niyetin vacip oluşuna delil olarak getirilmesinin doğru olmadığını ifade etmiştir.⁶⁷

61) 74/Müddessir/4.

62) Sâbık, *Fıkhü’s-sünne*, C. 1, s. 113; Zeydân, *el-Mufasssal*, C. 1, s. 181.

63) Bkz. İbn Cerîr, *Câmiü’l-Beyân*, C. 18, s. 9-12; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, C. 8, s. 262-264; el-Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 19, s. 62-66; er-Râzî, C. 30, s. 698-699; Şafîî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, cem. Beyhakî, 2. Baskı, Mektebetü’l-Hancî, Kahire, 1994, C. 1, s. 80-81; el-Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ, *Meâi’l-Kur’ân*, Thk. Ahmed Yusuf vd., Dâru’l-Mısıryye, trs., C. 3, s. 200; ez-Zeccâc, İbrâhîm b. Sırrî, *Meâi’l-Kur’ân ve i’râbuh*, Thk., Abdulcelîl Abduh, Âlemu’l-Kutub, Beyrut, 1988, C. 5, s. 245.

64) Buhârî, *Bedu’l-Vahiy*, 1.

65) 98/Beyyine/5.

66) el-Makdisî, Abdullah b. Kudâme, *el-Muğnî*, Mektebetü’l-Kahire, 1968, C. 1, s. 336; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü’l-İslami ve edilletuhu*, Dâru’l-Fikr, 4. Baskı, Dımeşk-Beyrut, 1997, C. 1, s. 771.

67) el-Cessâs, Ahmed b. Ebu Bekir, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, Thk., Muhammed Sadık Kamhâvî, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, 1405, C. 5, s. 374.

5. İftitah Tekbiri

İftitah tekberi ile ilgili varit olan bazı hadisler şöyledir:

Ali b. Ebî Tâlib'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Namazın anahtarı taharet, girişi tekbir, çıkışı ise selamdır.”⁶⁸

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre o şöyle dedi: “Resûlullah (s.a.v.) mescide girdi. Ardından bir adam da mescide girip namaz kıldı. Sonra Resûlullah'a (s.a.v.) selam verdi. Resûlullah (s.a.v.) da selamını aldı ve ona, 'Dön ve namaz kıl, sen namaz kılmadın' dedi. Adam dönüp aynı şekilde yeniden namaz kıldı. Sonra gelip Resûlullah'a (s.a.v.) selam verdi. Resûlullah (s.a.v.) tekrar ona, 'dön ve namaz kıl, sen namaz kılmadın' dedi ve bu üç kez tekrarlandı. Bunun üzerine adam, 'Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki bundan iyisini bilmiyorum, bana öğret' dedi. Resûlullah (s.a.v.) da şöyle dedi: 'Namaza kalktığın zaman tekbir getir. Sonra Kur'an'dan bir miktar oku. Sonra rükûa eğil ve biraz rükûda bekle. Sonra kalkıp doğrul. Sonra secdeye varıp biraz secdede bekle. Sonra kalkıp otur ve biraz bekle. Sonra secdeye varıp biraz secdede bekle. Bunu namazının bütününde yap' dedi.”⁶⁹ Ebû Hüreyre'den gelen başka bir rivayette de hadisin devamında şu ifadeler yer almaktadır: “Bunu yaparsan namazın tam olur. Bunlardan bir şeyi eksiltirsen namazını eksik kılmış olursun.”⁷⁰

Bu hadisler toplamından namazda iftitah tekberi getirmenin vacip olduğu anlaşılmaktadır.

6. Kıyam

Namazda kıyamın farz olduğuna delalet eden bir rivayet şöyledir: İmran b. Husayn'den (r.a.) rivayet edildiğine göre o şöyle dedi: Bende basur hastalığı vardı. Nasıl namaz kılaçağımı Resûlullah'a (s.a.v.) sordum. O şöyle dedi: “Ayakta namaz kıl, buna gücün yetmezse oturarak kıl, buna da gücün yetmezse uzanarak kıl.”⁷¹ Âlimler bu hadise dayanarak farz namazlarda kıyamın, gücü yeten için farz olduğunda ittifak etmişlerdir.⁷²

7. Kıraat

Namazda kıraatin farz olduğuna delalet eden bazı rivayetler şöyledir:

68) Ebû Dâvud, Tahâret, 31; İbn Mâce, Tahâret, 3; Hâkim, *el-Müstedrek*, C,1 s. 212. Elbânî Ebû Dâvud üzerindeki talikinde bu hadisin hasen-sahih olduğuna, Şuayb Arnaut ve diğerlerinin İbn Mâce üzerindeki taliklerinde bu hadisin hasen ligayrih olduğuna hükmetmişlerdir. Hâkim de bu hadisi Ebû Saîd kanalıyla nakletmiş ve Müslim'in şartlarına göre sahihü'l-İsnad olduğuna hükmetmiştir.

69) Buhârî, Ezân, 122; Müslim, Salât, 11.

70) Ebû Dâvud, Salât, 146. Elbânî Ebû Dâvud üzerindeki talikinde bu hadisin sahih olduğuna hükmetmiştir.

71) Buhârî, Taksîru's-Salât, 19.

72) Sâbık, *Fıkhü's-sünne*, C. 1, s. 114; Zeydân, *el-Mufasssal*, C. 1, s. 230.

Yukarıda iftitah tekbiri ile ilgili açıklamada geçtiği üzere Resûlullah'ın namazını yanlış kılan kişiye "...Sonra Kur'ân'dan bir miktar oku." dediğini belirten rivayet.⁷³

Ubade b. Samit'ten rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Kitab'ın Fatiha'sını okumayanın namazı yoktur."⁷⁴

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Kim bir namaz kılar da Fatiha suresini okumazsa namazı eksiktir, tam değildir."⁷⁵

Bazı fakihler namazda kıraatin farz olduğuna delalet eden delilin "*Kur'ân'dan kola-yınıza geleni okuyun*"⁷⁶ âyeti olduğunu söylemişlerse de⁷⁷ bu âyetin namazdaki kıraate delaleti herkesin anlayacağı bir şekilde açık değildir. Tefsir kitaplarında bu âyete farklı şekillerde anlam verilmiş olması da buna delalet etmektedir.⁷⁸

8. Her Rekâta İki Secde

Her rekâta iki secdenin farz olduğuna delalet eden delillerden biri, yukarıda iftitah tekbirini açıklarken zikredilen Ebû Hüreyre hadisidir. Bu hadiste iki secdenin farz olduğuna delalet eden kısım şöyledir: "Sonra secdeye varıp biraz secdede bekle. Sonra kalkıp otur ve biraz bekle. Sonra secdeye varıp biraz secdede bekle. Bunu, namazının bütününde yap."⁷⁹

9. Teşehhüd Miktarı Son Oturuş

Teşehhüd miktarı son oturuşun farz olduğuna delalet eden hadislerden biri İbn Mes'ûd hadisidir. İbn Mes'ûd hadisinin teşehhüdün farz olduğuna delalet ettiğini söyleyenlerden biri de İshâk b. Raheveyh'tir. Bu hadiste Resûlullah'ın (s.a.v.) İbn Mes'ûd'a teşehhüdü öğrettiği ve sonra da ona, "Bunu tamamladığın zaman namazın tamamlanmış ve vazifeni yerine getirmiş olursun" dediği yer almaktadır.⁸⁰ Bu hadisi Ebû Davud *Sünen*'inde, Ahmed *Müsned*'inde ve İbn Hibbân *Sahih*'inde rivayet etmiş, Merginânî de son oturuşun farz olduğuna bu hadisi delil göstermiştir.⁸¹

73) Buhârî, Ezân, 122; Müslim, Salât, 11.

74) Buhârî, Ezân, 95.

75) Müslim, Salât, 11.

76) 74/*Müddessir*/20.

77) İbn Kudame, C. 1, s. 343-344; Zuhaylî, C. 2, s. 831

78) Bkz. el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 19, s. 53-54; İbn Kesîr, *Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. 8, s. 258.

79) Buhârî, Ezân, 122; Müslim, Salât, 11.

80) İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta mine'l-meânî ve'l-esânîd*, Thk. Mustafa b. Ahmed vd., Vezâretü Umûmi'l-Evkâf, Mağrib, 1387, C. 10, s. 214.

81) ez-Zeyleî, Cemâluddîn Abdullah, *Nasbu'r-râye li ehâdîsi'l-hidâye*, Thk., Muhammed Avvâme, Muessesetu'r-Reyyân, Dâru'l-Kible, Beyrut-Cidde, 1997, C. 1, s. 306-307.

10. Namazın Farzlarında Tertibe Riayet Etmek

Namazın farzlarında tertibe riayet etmenin farz olduğuna delalet eden birçok hadis varit olmuştur: Bu hadislerin bir kısmında Resûlullah'ın (s.a.v.) namaz kıldığı gibi namaz kılınması emredilmiş, bir kısmında Resûlullah'ın (s.a.v.) namaz kılma şekli açıklanmış, bir kısmında da Resûlullah'ın (s.a.v.) namaz kılmayı öğrettiği ifade edilmiştir. Bunların bütününden namazın farzlarında tertibe uymanın da farz olduğu sonucuna varılmıştır. Burada her bir kısım ile ilgili birer hadisin zikredilmesi uygun olacaktır.

Resûlullah'ın (s.a.v.) namaz kıldığı gibi namaz kılınmasını emrettiği hadislerden biri şöyledir: “Benim namaz kıldığımı gördüğünüz şekilde namaz kılın”⁸² Ebû Hatim bu ifadeyi şöyle açıklamıştır: Bu ifade bir emirdir. Resûlullah'ın (s.a.v.) namazda yaptığı bütün davranışları kapsar. Bu davranışlardan haber veya icmâ tahsisiyle sünnet olduğu sabit olanların terk edilmesinde bir sakınca yoktur. Bunun dışında kalanların ise bütün muhtaplardan uygulanması zorunlu olup terk edilmesi asla caiz değildir.⁸³

Aişe'den (r.a.) rivayet edildiğine o şöyle demiştir: “Resûlullah (s.a.v.) namaza tekbir ve Fatiha okumayla başladır. Başını rükûdan kaldırınca doğrulmayınca kadar secdeye varmazdı. Başını secdeden kaldırınca da oturmayınca kadar secdeye gitmezdi. Her iki rekâta teşehhüd okurdu. Teşehhütte sol ayağını (üzerinde oturacağı şekilde) yayar, sağ ayağını dikerdi. Şeytan oturuşu gibi oturmaktan ve yırtıcı hayvanlar gibi bacakları dikip oturmaktan sakındırırdı. Namazını selamla sonlandırır.”⁸⁴

Yukarıda iftitah tekbirine delil olarak zikredilen hadis aynı zamanda Resûlullah'ın (s.a.v.) namazda riayet edilmesi gereken tertibi bizzat öğrettiği hadistir.⁸⁵

11. Mazeretsiz Veya Kasıtlı Olarak Namazın Farzlarından Birini Terk Etmenin Namazı Bozacağı

Mazeretsiz olarak bilinçli bir şekilde, namazın farzlarından olduğunda ittifak edilen şeylerden birinin terk edilmesi durumunda, namazın bozulacağı, dolayısıyla da iade edilmesi gerekeceği konusunda ittifak edilmiştir.⁸⁶ Yukarıda daha önce zikredilen, Resûlullah'ın (s.a.v.) namazını yanlış kılan kişiye “Dön ve namaz kıl, sen namaz kıldın.”⁸⁷ buyurduğu hadis, namazın farzlarından birini terk eden kişinin namazının sahih olmayacağını dolayısıyla namazı iade etmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Çalışmamızla ilgili olarak burada dikkat edilmesi gereken husus şudur: Bu hadiste namaz ile ilgili olup Kur'ân'da açık bir şekilde geçmeyen iftitah tekbiri, kıraat, her rekât-

82) Buhârî, Ezân, 18.

83) İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbâ*, C. 4, s. 541.

84) Müslim, Salât, 46.

85) Buhârî, Ezân, 122; Müslim, Salât, 11.

86) İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 169; Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, C. 1, s. 231.

87) Buhârî, Ezân, 122; Müslim, Salât, 11; Ebû Dâvud, Salât, 146.

ta iki secde gibi bazı rükünler zikredilmiştir. Bunların tümünün yapılması durumunda namazın tam olacağı, bunlardan birinin eksik bırakılması durumunda da namazın eksik olacağı ifade edilmiştir. Buna göre namazın farzlarından olup Sünnetle sabit olanların da terk edilmesi durumunda namazın sahih olmayacağı ve iade edilmesi gerekeceğinin yine Sünnetle sabit olduğu söylenebilir.

12. Namazla Alakalı Olmayan Kasıtlı Konuşmanın Namazı Bozacağı

Fakihlerin namazda, namazla alakalı olmayan bir şeyleri bilinçli olarak konuşmanın namazı bozacağı hususundaki ittifakları bu konuda varit olan hadislere dayanmaktadır. Bu hadislerden biri şöyledir:

Muaviye b. Hakem es-Sülemî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Ben Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte namaz kıldığım bir anda orada bulunanlardan biri hapşırды. Ben de ona ‘يَرْحَمُكَ اللَّهُ’ dedim. Birden herkes bana baktı. Ben de ‘Vay başıma gelenler, ne oldu, neden bana böyle bakıyorsunuz?’ dedim. Bu defa elleriyle dizlerine vurmaya başladılar. Onların beni susturmak istediklerini anlayınca sustum. Resûlullah (s.a.v.) namazı tamamladıktan sonra, - anam babam ona feda olsun, ne öncesinde ne de sonrasında ondan daha iyi öğreten bir öğretmen bulamadım. Vallahi ne bana kızdı, ne beni azarladı ve ne de beni dövdü - şöyle dedi: ‘Bu namazda, insanların söylediği sözlerin konuşulması uygun değildir. Namaz sadece tesbih, tekbir ve Kur’ân okumaktan ibarettir.’”⁸⁸

Her ne kadar bazı sahih rivayetlerde daha önce namazda konuşulduğu, kişinin yanında namaz kılanla konuştuğu, bu durumun “(وقوموا لله قانتين) *Allah’a gönülden boyun eğerek namaza durun.*”⁸⁹ âyeti nazil oluncaya kadar devam ettiği, bu âyetin nazil olmasıyla namazda susmanın emredildiği ve konuşmanın yasaklandığı zikredilmişse de,⁹⁰ yine de bu konuda varit olan bu rivayetler olmadan, âyetin herkesin anlayabileceği bir şekilde namazda konuşulmaması gerektiğine delalet ettiği sonucunu çıkarmak zordur. Nitekim müfessirlerin âyete farklı şekillerde anlam vermelerinden de bu anlaşılmaktadır. Mesela İbn Cerîr’in naklettiğine göre;

- Bazı müfessirler âyetteki “قانتين” kelimesinin “الطاعة” anlamında olduğunu söylemiş buna göre âyete, namazda yapmanızı emrettiği şeyleri yapma, yasakladıklarından da kaçınma suretiyle ona itaat ederek namaz kılınız şeklinde anlam vermiştir.
- Bazılarını âyetteki bu kelimenin “السكوت” anlamında olduğunu söylemiş buna göre âyete, namazda konuşmamanızı emrettiği şeyleri konuşmaktan sakınarak namaz kılınız şeklinde anlam vermiştir.

88) Müslim, Mesâcid, 7.

89) 2/*Bakara*/238.

90) Bkz. Buhârî, Cum‘a, 43; Müslim, Mesâcid, 7.

- Bazıları âyetteki “قانتين” kelimesinin “الركود والخشوع” anlamında olduğunu söylemiş buna göre âyete, namazda boş ve abes şeylerle meşgul olmadan sükûnet ve huşû içerisinde namaz kılınız şeklinde anlam vermiştir.
- Bazıları da âyetteki “قانتين” kelimesine dua etmek şeklinde anlam vermiştir.

İbn Cerîr âyetin anlamı ile ilgili bu görüşlerin her birinden sonra da ona delalet eden birçok rivayet zikretmiştir.⁹¹

İbn Cerîr daha sonra da bu görüşlerden birincisini tercih etmiş ve tercih gerekçesini de şöyle ifade etmiştir: “القنوت) kunût” kelimesinin kök anlamı “(الطاعة) itaat”tir. Namazda Allah’a itaat bazen Allah’ın konuşulmamasını emrettiği şeyleri konuşmaktan sakınmakla, bazen huşû ve sükûnetle, bazen kıyâmı uzatmakla, bazen de dua etmekle gerçekleşir. Çünkü bunların bütünü kulun ya namazda yapması emredilen veya namazda yapması tavsiye edilen şeylerden biridir. Kul bunlardan hangisini yaparsa yapsın rabbine itaat etmiş sayılır. Bundan dolayı bazıları burada kunût kelimesini namazda, namazla alakalı olmayan şeyler konusunda sessizlik / konuşmama olarak açıklamıştır ki bu da namazda Allah’ın kullarına farz kıldığı şeylerden biridir.⁹²

Sonuç

“Namaz âyetleri bağlamında Kur’ân-Sünnet ilişkisine dair bir tartışma” konulu bu çalışmada şu sonuçlara varılmıştır:

1. Kur’ân-ı Kerîm’de namazın hükümleri, keyfiyeti / kılınışı biçimi hakkında verilen bilginin, namaz hakkında Müslümanların uygulamalarında var olan bilginin çok azına tekabül ettiği anlaşılmıştır.
2. Müslümanların uygulamalarındaki namaz biçiminin fıkıh kitaplarında detaylı bir şekilde zikredildiği görülmüştür.
3. Kur’ân’da zikredilmeyen namaz ile ilgili hükümlerden, en azında fakihlerin farz / vacip oluşunda ittifak ettikleri kısmın kaynağının genellikle Resûlullah’ın (s.a.v.) Sünnet’i olduğu görülmüştür.
4. Resûlullah’ın (s.a.v.) gerek sözleri gerekse uygulamalarıyla namaz hakkında yapmış olduğu açıklamaları yani bu konudaki hadisleri bilinmeden, Yüce Allah’ın namaz emrinin nasıl uygulanacağını tam olarak bilinemeyeceği anlaşılmıştır.
5. Son olarak, Kur’ân-ı Kerîm’in bir parçası olan namaz âyetlerinin tam olarak anlaşılmasının ve Allah’ın irade ettiği biçimde uygulanmasının Sünnet’in beyanına ihtiyaç duyduğu görülmüştür. Namaz âyetleri örneğinden hareketle en azında Kur’ân’ın bir kısmının Sünnet’in beyanı olmadan doğru bir şekilde anlaşılıp uygulanmasının mümkün olmadığı anlaşılmıştır.

91) Bkz. İbn Cerîr, *Câmiü'l-Beyân*, C. 4, s. 375-383.

92) İbn Cerîr, *Câmiü'l-Beyân*, C. 4, s. 383-384.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*, Thk. Şuayb el-Arnaût vd., Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 2001.
- el-Beydâvî, Nâsiruddîn Abdullâh *Envâru't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, Thk. Muhammed Abdurrahman el-Mer'aşlî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1418.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîhu'l-Müsned min hadîsi Rasûlillâhi sallâllahu aleyhi ve sellem ve sünenihi ve eyyamihî*, Thk., Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir, Dâru't-Tavki'n-Necât, y.y., 1422.
- el-Cessâs, Ahmed b. Ebu Bekir. *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Thk., Muhammed Sadık Kamhâvî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1405.
- el-Cezrî, Abdurrahman. *el-Fıkh ala'l-mezâhibi'l-erbaa*, 2. Baskı, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.
- ed-Dimeşkî, Muhammed b. Abdurrahman. *Rahmetü'l-ümme fi ihtilâfi'l-eimme*, 3. Baskı, Mektebetu Mustafa el-Halebî, Mısır, 1986.
- Ebû Abdillâh Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, tşk., ez-Zehebî, Thk., Ebû Abdurrahman Mukbil bin Hâdî, Dâru'l-Haremeyn, Kahire, 1997.
- Ebû Dâvud es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvud*, tşk., Elbânî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût, trs.
- el-Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ. *Meâni'l-Kur'ân*, Thk. Ahmed Yusuf vd., Dâru'l-Mısriyye, trs.
- Gümüş, Sadrettin. "Kur'ân-Sünnet Bütünlüğü", *Kur'ân ve tefsir araştırmaları*, C. I, 2000, s. 15-26.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf. *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta mine'l-meânî ve'l-esânîd*, Thk. Mustafa b. Ahmed vd., Vezâretu Umûmi'l-Evkâf, Mağrib, 1387.
- İbn Atiyye el-Endelusî, *el-Muharreru'l-Vecîz fi tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Thk. Abdusselâm Abdüşşâfi, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1422.
- İbn Cerîr, Ebû Ca'fer Muhammed et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, Thk., Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü'r-Risâle, y.y., 2000.
- İbn Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân. *Zâdü'l-Mesîr fî ilmi't-tefsîr*, Thk., Abdurrahman el-Mehdî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût, 1422.
- İbn Hazm, Ahmed b. Said. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, trs.
- İbn Hibbân Muhammed b. Ahmed el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Belbân*, 2. Baskı, Thk., Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risale, Beyrût, 1993.
- İbn Hubeyre, Yahya b. Muhammed. *İcmâu'l-eimmeti'l-erbaa ve ihtilâfuhum*, Thk., Muhammed Huseyin el-Ezherî, Dâru'l-Ulâ, y.y., 2009.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâîl *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, Thk., Sâmi b. Muhammed Selâme, Dâru't-Taybe, y.y., 1999.

- İbn Kudâme, Abdullah el-Makdisî, *el-Muğnî*, Mektebetu'l-Kahire, 1968.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah b. Muhammed el-Kazvînî. *Sünenu İbn Mâce*, Thk. Şuayb el-Arnaût vd., Dâru er-Risâle'l-Âlemiyye, 2009.
- İbn Münzir, Ebû Bekir Muhammed. *el-Avsat fi's-süneni ve'l-icmâi ve'l-ihtilâf*, Thk., Ebu Hammâd Sağîr, Daru Taybe, Riyad, 1985.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktasid*, Thk., Ali Muhammed Muavved vd., 3. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, 2007.
- el-Kurtubî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, Thk., Berdunî, Ahmed ve İbrahim Atfayış, 2. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-Mısıriyye, Kahire, 1964.
- Küçük, Raşit. "Kur'an-Sünnet İlişkisi ve Birlikteliği", *Sünnetin Dindeki Yeri*, 1995, s. 125-164.
- el-Mağribî, Muhammed b. Süleyman. *Cemu'l-fevâid min câmi'l-usûl ve mecmei'z-zevâid*, Dâru'l-Kible ve Muessesetu Ulûmi'l-Kur'an, Cidde-Beyrut, 1988.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbüfî. *el-Musnedu's-sahîhu'l-muhtasar*, Thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki, Dâru İhyâ't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût: trs. en-Nesefî, Ebû'l-Berekât Abdullâh *Medârikü't-tenzil ve hekâikü't-te'vîl*, Thk., Yusuf Ali Bedyevî, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrut, 1998.
- Pak, Süleyman. "Sünnetin Kur'an'ı Beyan Yönleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, C. 16, S. I, s. 353-381.
- er-Râzî, Ebû Abdullâh Muhammed Fahrudîn. *Mefâtihu'l-gayb*, 3. Baskı, Dâru İhyâ't-Turâsi'l Arabî, Beyrût, 1420.
- Sâbık, Seyyid. *Fikhu's-sünne*, el-Feth li'l-i'lâmi'l-Arabî, Kahire, trs.
- Sirâcuddîn, Kâdî. *Zübdetü'l-ahkâm fi mezâhibi'l-eimmeti'l-arbaati'l-a'lâm*, Thk., Abdullah Nezir, Müessesetu'r-Reyyan, Beyrut, 2001.
- eş-Şafî, Muhammed b. İdris. *Ahkâmu'l-Kur'an*, cem'. Beyhakî, 2. Baskı, Mektebetu'l-Hancî, Kahire, 1994.
- ez-Zeccâc, İbrâhim b. Sırrî. *Meâni'l-Kur'an ve i'râbuhu*, Thk., Abdulcelil Abduh, Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1988.
- Zeydân, Abdulkerîm. *el-Mufasssal fi ahkâmi'l-mer'eti ve'l-beyti'l-müslim*, 2. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1994.
- zz-Zeyleî, Cemâluddîn Abdullah. *Nasbu'r-râye li ehâdîsi'l-hidâye*, Thk., Muhammed Avvâme, Muessesetu'r-Reyyân-Dâru'l-Kible, Beyrut-Cidde, 1997.
- ez-Zuhaylî, Vehbe. *el-Fikhu'l-İslamî ve edilletuh*, Daru'l-Fikr, 4. Baskı, Dimeşk-Beyrut, 1997.